

УДК 331.556.44:061.2(=163.3/.6)(4–15)“196“
314.15(=163.3/.6)(4–15)“196“

Др Петар ДРАГИШИЋ
Институт за новију историју Србије

КЛУБОВИ ЈУГОСЛОВЕНСКИХ РАДНИКА У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ СЕДАМДЕСЕТИХ ГОДИНА*

АПСТРАКТ: У раду је анализирана активност клубова југословенских економских миграната у земљама западне Европе током седамдесетих година. Испитиван је и однос југословенских власти према клубовима југословенских радника у западној Европи. Чланак је базиран на југословенским архивским изворима.

Кључне речи: Југославија, економски мигранти, клубови, западна Европа

Одлазак великог броја југословенских држављана на рад у иностранство шездесетих и седамдесетих година имао је за последицу настанак великих заједница југословенских радника у западној Европи. Крајем 1970. године број Југословена запослених у иностранству процењиван је на преко 800.000, од којих је више од 600.000 радило у земљама западне Европе.¹ Тешкоће у интегрисању у нова друштва наметале су југословенским економским емигрантима снажније међусобно повезивање. Последица те потребе било је формирање великог броја клубова југословенских радника у земљама западне Европе.

Према извештају Заједнице културно-просветних организација Југославије о културно-просветним организацијама и клубовима југословенских радника у иностранству, таква удружења југословенских економских

---

* Чланак је резултат рада на пројекту *Срби и Југославија – држава, друштво, политика* (147043) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Архив Југославије (АЈ), Социјалистички савез радног народа Југославије (142)–475, Савезни савет за рад, Неки елементи политике запошљавања у иностранству, новембар 1970.

емиграната су крајем 1970. године деловала у СР Немачкој (Берлин, Минхен, Швенинген, Штутгарт, Келн, Линдау...), Аустрији (Баден, Велс, Беч...), Швајцарској (Берн, Женева, Цирих), Шведској (Штокхолм, Содерталије...), Великој Британији (Лондон), Француској (Париз, Марсеј) и Белгији. Клубови су у свом саставу имали и огранке који су окупљали југословенске раднике у мањим местима. У оквиру Југословенског клуба у Цириху је почетком седамдесетих година, према наводима у истом извештају, деловало чак 18 подружница (у Базелу, Бадену, Ст. Галену, Цугу, Давосу и другим местима), док је клуб у Штутгарту имао пет филијала.²

Према извештају Управе за раднике на раду у иностранству Савезног секретаријата за иностране послове из јуна 1978. године у Савезној Републици Немачкој деловао је 191 клуб југословенских радника. Поред тога активно је било и преко 200 спортских секција. Највише клубова југословенских „гастарбајтера“ налазило се на подручју Генералног конзулата СФРЈ у Штутгарту (28), Генералног конзулата Минхен (24), Конзулата Дизелдорф (22), Генералног конзулата Хамбург (20), те на подручју Конзулата у Фрајбургу (19).³ У извештају исте управе ССИП-а за јун 1978. изнет је податак да у Швајцарској делује 39 клубова и удружења југословенских радника, од чега 28 на подручју Генералног секретаријата СФРЈ у Цириху, пет на подручју Генералног конзулата Женева, те шест на територији у надлежности Амбасаде у Берну. Наведено је и да је у току било основање нових клубова и подружница.⁴ У истом документу подвучена је и значајна „масовна база“ југословенских клубова и удружења у Швајцарској. Изнета је процена да су клубови Југословена у Швајцарској окупљали четвртину швајцарских Југословена. Наведено је да се на приредбама, које су клубови организовали по већим центрима у Швајцарској, окупљало по више стотина људи, док је манифестацијама у Цириху присуствовало и до 2.000 Југословена.⁵

² АЈ, 142–475, Заједница културно-просветних организација Југославије, Културно-просветне организације и клубови наших радника у иностранству, децембар 1970.

³ АЈ, 142–277, Савезни секретаријат за иностране послове / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978. На подручју за које је била надлежна Амбасада СФРЈ у Бону деловало је 15 клубова југословенских радника, а исти број клубова налазио се на подручју Генералног конзулата у Франкфурту. У деловима Савезне Републике Немачке за које су били надлежни конзулати СФРЈ у Нирнбергу и Дортмунду 1978. године је било активно 16, односно 15 југословенских клубова. Мањи број таквих удружења налазио се крајем седамдесетих година на подручјима југословенских конзулата у Манхајму, ХанOVERу и Равенсбургу.

⁴ АЈ, 142–277, Савезни секретаријат за иностране послове / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у Швајцарској (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

⁵ Исто.

Активности југословенских клубова

Делатност клубова југословенских држављана на раду у западно-европским земљама најчешће је обухватала културне и забавне активности, као и различите облике информисања југословенских „гастарбајтера“. Према наводима у извештају Заједнице културно-просветних организација Југославије из децембра 1970. Југословенски клуб у Цириху је у првих осам месеци те године организовао 30 приредаба, које су припремили чланови клуба. У оквиру клуба тада су постојала три ансамбла народних игара (у Цириху, Базелу и Амрисвилу), пет шаховских и пет фудбалских секција. Клуб је организовао и наступе гостију из Југославије. У споменутом извештају наведено је да је клуб у Цириху организовао гостовања мешовитог хора „Моша Пијаде“ из Загреба, приредбе Културно-уметничког друштва „Иво Лола Рибар“ из Сарајева, приредбе КУД „Ђока Павловић“ из Београда, хора „Лира“ из Камника и Радио-телевизије Београд, као и приредбе „Звучи родног краја“. Одржано је и више филмских представа и „забавних вечери“. Клуб је у свом саставу имао и две фудбалске екипе које су се такмичиле у аматерској фудбалској лиги Швајцарске.⁶

Клуб у Цириху је југословенским радницима у Швајцарској пружао подршку и у процесу интеграције, као и у решавању свакодневних проблема у новој средини. Организовао је курсеве немачког језика и припреме за полагање возачких испита. Поред тога, клуб је југословенским радницима пружао правну помоћ, помоћ у превођењу докумената, организовао летове ЈАТ-овим авионима и осигуравао своје чланове у случају несреће или смрти. Посредством клуба могуће је било и отворити рачун у Југобанци и Београдској удруженој банци.⁷

Сличне активности организовали су и југословенски клубови у Немачкој. У оквиру тих клубова деловале су фолклорне, рецитаторске, музичке и спортске секције. Клуб Југословена у Минхену располагао је библиотеком и читаоницом. Поред приредаба, клуб у Минхену је, попут оног у Цириху, организовао и курсеве немачког језика и припреме за полагање возачких испита.⁸

Поједине активности клубова југословенских радника у западној Европи су имале пропагандно-информативни карактер, при чему се настало да се развију или одрже позитивни ставови југословенских „радника на привременом раду у иностранству“ према југословенском систему. У

⁶ АЈ, 142–475, Заједница културно-просветних организација Југославије, Културно-просветне организације и клубови наших радника у иностранству, децембар 1970.

⁷ Исто.

⁸ Исто.

извештају Управе за раднике у иностранству ССИП-а о југословенским радницима у СР Немачкој је као једна од важнијих „друштвено-политичких акција“ међу југословенским гастарбајтерима у току 1977. године означено организовање квиза „Познајем и волим своју домовину“. У организацији квиза учествовали су, поред ССОЈ-а, редакције листа *Младост*, културно-информативних центара у Штутгарту и Келну, југословенских дипломатско-конзуларних представништава и клубови југословенских грађана у СР Немачкој. Успех у организовању квиза је у извештају ССИП-а аргументован чињеницом да је на квизу учествовало 1.000 такмичара из 64 клуба са територије СР Немачке, док је квиз пратило чак 25.000 гледалаца. Према оцени у извештају ССИП-а квиз је представљао „масовну школу за стицање општих знања из савремене историје и развоја“ Југославије. Поред тога, наведено је у извештају, он је допринео и јачању сарадње југословенских клубова у СР Немачкој. Препоручено је допуњавање квиза културно-уметничким, забавним и спортским активностима, као и проширивање круга учесника.⁹ Различите приредбе југословенски клубови у СР Немачкој организовали су поводом већих празника – Дана жена, Првог маја, Дана младости и Дана Републике.¹⁰

Манифестације поводом великих југословенских празника организовали су и југословенски клубови у Швајцарској. На манифестацијама поводом Дана младости 1977. године учествовало је, како стоји у информацији ССИП-а, око 15.000 Југословена у Швајцарској. Тим поводом одржане су различите спортске манифестације. У Амрисвилу је организован турнир у куглању на коме је учествовало 25 екипа из разних делова Швајцарске, док је у Цириху одржан шаховски турнир. Турнир у куглању (овог пута у Бадену) одржан је 1977. и поводом Празника рада, док су у неким местима организовани „традиционални мајски сусрети у природи“, на којима се окупило око 2.000 швајцарских Југословена.¹¹

На сличан начин обележавани су и остали значајни југословенски празници. Поводом прославе Дана борца више југословенских клубова у Швајцарској организовало је „пригодне свечаности“, као и такмичења у куглању и фудбалу. Свечаним скуповима поводом Дана Републике присуствовало је исте године око 13.000 Југословена у Швајцарској. Ни том приликом нису изостали турнири у фудбалу, куглању и шаху.¹²

⁹ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

¹⁰ Исто.

¹¹ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у Швајцарској (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

¹² Исто.

У југословенским клубовима у Швајцарској често су организоване пројекције филмских и видео садржаја. При том се водило рачуна о потреби да се југословенски економски емигранти информишу из југословенских извора. У том циљу југословенски Културно-информативни центар је, каже се у извештају ССИП-а из 1978. године, опремио видео-рекордерима клубове у Берну, Цириху, Женеви, Вилу, Шафхаузену, Алштетену и Базелу. Видео-рекордери су позајмљивани и другим југословенским клубовима који су имали телевизијске пријемнике. Из Југославије су клубовима биле достављане касете са дневницима и забавним емисијама. Према наводима у извештају ССИП-а из 1978, веће интересовање је владало за забавне емисије. Дневник је, према евиденцији југословенских клубова у Швајцарској, просечно гледало по 500 људи. У клубовима су, наводи се даље у извештају, организоване пројекције на којима су пуштане касете са филмовима о посети Јосипа Броза Тита Далеким истоку. Процењено је да је те филмове гледало 4.000–5.000 Југословена у Швајцарској. Гледање филмских и видео материјала из Југославије није био једини начин информисања Југословена у швајцарским клубовима. Клубовима је, поред видео-материјала, из Југославије достављана и југословенска штампа.¹³

Видео-материјали стизали су и југословенским клубовима у Савезној Републици Немачкој. У извештају ССИП-а из 1978. подвучено је велико интересовање тамошњих Југословена за садржаје на достављаним видео-касетама. Структуру програма који су слати у СР Немачку чиниле су редовне емисије југословенских телевизија. Основни проблем у дистрибуцији југословенских видео-материјала представљао је мали број уређаја за репродукцију. Отуда су крајем 70-их година југословенски културно-информативни центри у Штутгарту и Келну предлагали давање кредита југословенским клубовима за куповину видео-уређаја.¹⁴

У клубовима југословенских грађана у СР Немачкој је у току 1977. године организовано око 2.000 филмских пројекција, које је пратило више од 160.000 гледалаца. Клубови Југословена у Немачкој су се при том суочавали са техничким проблемима (недостатак кинопројектора), а у извештају ССИП-а указивано је и на потребу дистрибуирања већег броја дечјих, образовних и документарних филмова, као и материјала „Филмских новости“.¹⁵ У извештају ССИП-а из 1970. о информисању Југословена у Шведској неведено је да су у тамошњим југословенским клубовима и удружењима редовно приказивани месечни филмски журнаи. У извештају је препо-

¹³ Исто.

¹⁴ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

¹⁵ Исто.

ручено да се клубовима, поред материјала Филмских новости, доставе и музичке и забавне емисије, као и снимци спортских догађаја.¹⁶

У информисању југословенских грађана на раду у иностранству и непосредно су учествовали представници југословенских дипломатско-конзуларних представништава. У документу ССИП-а о Југословенима на привременом раду у Швајцарској наводи се да су тамошње југословенске дипломате редовно присуствовале годишњим скупштинама југословенских клубова, као и приредбама, спортским такмичењима и другим манифестацијама које су организовали југословенски клубови и удружења. Поред тога, представници југословенских дипломатско-конзуларних представништава су на састанцима у југословенским клубовима говорили о „важнијим политичким збивањима у земљи (Југославији – П. Д.) и њеној међународној активности“, као и о ситуацији на тржишту рада у Швајцарској.¹⁷

Политичка улога клубова југословенских радника

Југословенску емиграцију у западној Европи нису чинили само економски мигранти, чији се број нагло увећавао од средине шездесетих година. Део југословенске дијаспоре чинили су емигранти који су се политички ангажовали против режима у Југославији. Политички емигранти родом или пореклом са југословенских простора су се са системом у Југославији обрачунавали најразличитијим пропагандним активностима, али и радикалнијим акцијама. Долазак великог броја југословенских радника је политичким емигрантима пружио прилику да придошлице укључе у своје активности и тако ојачају базу организација југословенских политичких емиграната у иностранству. Према оцени југословенског Државног секретаријата за иностране послове из јуна 1970. године, политичка емиграција је у југословенским грађанима на раду у иностранству видела „извор за подмлађивање својих редова“. ДСИП је у анализи проблема југословенске политичке емиграције подвукао да су политички емигранти настојали да политички „обрађују“ југословенске раднике у иностранству и укључе их у емигрантске организације.¹⁸

Будући да југословенским властима није одговарало јачање и omasовавање организација политичких емиграната, политичко усмеравање великих заједница југословенских радника у иностранству представљало је зна-

¹⁶ АЈ, 142–475, Савезни секретаријат за информације, Извештаји дипломатско-конзуларних представништава из Западне Европе, 21. 10. 1970.

¹⁷ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у Швајцарској (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

¹⁸ АЈ, 142–474, Државни секретаријат за иностране послове, Проблеми везани за активност политичке емиграције и потреба сталне и координиране протуакције, 5. 6. 1970.

чајан сегмент југословенске политике према југословенским економским мигрантима на Западу. При том је било упадљиво настојање југословенских власти да спрече повезивање политичких миграната са гастарбајтерима, односно да изолују југословенске раднике у иностранству од политичких и идеолошких утицаја југословенске политичке емиграције.

У анализи „Радне групе Савјета Извршног вијећа Сабора (СР Хрватске – П. Д.) за односе са иноземством“ из 1970. године констатовано је да је хрватска политичка емиграција у западној Европи „у почетку“ са резервама посматрала све већи прилив радне снаге из Југославије, а да је потом од средине 60-их година настојала да се приближи југословенским радницима у иностранству: „Међутим, почетком 1966. године руководства појединих емигрантских организација почела су мијењати тактику односа према нашим грађанима (...) У почетку доста суздржано, а касније све отвореније, пласирали су паролу о потреби међусобне толеранције и сарадње, јер су и једни и други „прогнани из домовине“. Једни због политичког одређења, а други због „економске експлоатације Хрватске“.¹⁹

У документу Радне групе наводи се да је политичка емиграција имала „извјесне успјехе“ у привлачењу радника из Југославије на раду у западноевропским земљама. Служба државне сигурности СР Хрватске је током истраживања од 1968. до 1970. године дошла до податка да је око 2.000 југословенских (хрватских) радника у иностранству било повезано са активностима „хрватске екстремне емиграције“. У извештају Радне групе констатовано је да је број хрватских гастарбајтера повезаних са политичком емиграцијом у поређењу са укупним бројем грађана СР Хрватске на раду у западноевропским земљама био „незнатан, али ипак значајан са становишта сигурности земље“.²⁰

У Секретаријату за иностране послове је владало мишљење да је један од битних услова за ограничавање утицаја југословенске политичке емиграције на економске емигранте повећање броја конзулата, односно кадровско појачавање југословенских дипломатско-конзуларних представништава. Поред тога, СИП је препоручивао и „политичке и друге припреме“ радника који су одлазили у иностранство, тврдећи да би на тај начин радници „били унапред упознати са средином у којој ће се наћи и не би били доведени у искушење да се обраћају и прихватају помоћ политичких емиграната“.²¹

На саветовању у Амбасади СФРЈ у Бону јануара 1970. године на тему „Положај наших грађана у СР Немачкој у условима непријатељске

¹⁹ АЈ, 142–475, Радна група Савјета Извршног вијећа Сабора за односе с иноземством, Запошљавање наших грађана у иноземству, мај 1970.

²⁰ Исто.

²¹ АЈ, 142–474, ДСИП, Проблеми везани за активност политичке емиграције и потреба сталне и координиране протуакције, 5. 6. 1970.

емиграције“, поред „свестраних припрема“ радника пре поласка у иностранство, у циљу сузбијања утицаја политичке емиграције на југословенске раднике у СР Немачкој предложено је и јачање „политичко-пропагандног“ и културног рада међу југословенским гастарбајтерима.²² СИП је стога указивао и на потребу подршке југословенским клубовима „под условом њихове патриотске и прогресивне оријентације“. При том је у информацији СИП-а из јула 1970. подвучено да су остале земље из којих се масовно емигрирало (попут Италије) активно учествовале у организовању држављана у иностранству. У информацији је указано и на последице изостанка активнијег утицаја југословенских власти на југословенске раднике у иностранству: „Уколико наша заједница не уложи озбиљније напоре да обезбеди свој утицај дејствоваће друге снаге и попунити ту празнину својим садржајем. Тај процес је већ у току. Ово се тим више намеће што се одлив наших грађана у иностранство одвија убрзаним темпом.“²³

Исти документ открива и да су југословенске дипломате биле скептичне према клубовима радника из Југославије формираним на националној основи. Изнета је оцена да је у неким срединама то имало „негативних политичких одраза“, али и да такви клубови могу бити „корисни“ уколико нису искључиви.²⁴ Разлог скепсе власти у Југославији према једнонационалним клубовима појашњава чињеница да је у документу Заједнице културно-просветних организација Југославије из 1970. године као један од циљева организовања југословенских радника у иностранству означено „развијање братства и јединства међу њима“.²⁵

У документу ССИП-а из јула 1970. наведено је да су дипломатско-конзуларна представништва југословенским радницима у иностранству сугерисала потребу „интензивнијег удруживања и организовања“. Подвучено је, међутим, да дипломатско-конзуларна представништва не могу бити носиоци, већ пре свега иницијатори организовања југословенских радника у иностранству. Као пожељни носиоци удруживања југословенских гастарбајтера означени су сами радници, као и југословенске „друштвено-политичке организације“.²⁶

²² АЈ, 142–474, Амбасада СФРЈ Бон, Излагања на саветовању одржаном у Амбасади СФРЈ у Бону 26. и 27. јануара 1970.

²³ АЈ, Архив Јосипа Броза Тита – Кабинет председника Републике (837), I–3–а, (СР Немачка), Државни секретаријат за иностране послове – Секретаријату Председника Републике, 8. јул 1970. „Југословенски грађани на раду у иностранству и задаци ДСИП-а“.

²⁴ Исто.

²⁵ АЈ, 142–475, Заједница културно-просветних организација Југославије, Културно-просветне организације и клубови наших радника у иностранству, децембар 1970.

²⁶ АЈ, 837, I–3–а, (СР Немачка), Државни секретаријат за иностране послове – Секретаријату Председника Републике, 8. јул 1970. „Југословенски грађани на раду у иностранству и задаци ДСИП-а“.

У складу са ставом о важности улоге удруживања радника у иностранству, дипломатско-конзуларна представништва у западној Европи директно су подржавала формирање и рад клубова југословенских радника. У извештају Генералног конзулата СФРЈ у Салцбургу из 1970. године наведено је да је Генерални конзулат помагао организовање подружница Културне заједнице југословенских радника у иностранству, са седиштем у Велсу: „Присутни смо скоро код сваког састанка њене управе на којима се третирају питања организовања њених подружница и нашим иступањима на тим скуповима указујемо на потребу постојања овакве организације наших радника (...) Сем тога, приликом сваког обиласка радника на градилиштима, који су код нас чести, указујемо на потребу организовања клубова и корисности које ће радници имати од њих у погледу организовања друштвеног живота, забаве и разоноде, обавештености о земљи и својима и др.“²⁷

У извештају Управе за раднике на раду у иностранству ССИП-а из јуна 1978. о Југословенима „на привременом раду“ у Швајцарској „врло добри резултати у погледу организовања друштвеног живота“ југословенских грађана у Швајцарској и активности њихових клубова приписани су, између осталог, и подршци југословенских дипломатско-конзуларних представништава. Као пример те подршке наведено је њихово учешће у организацији семинара за активисте југословенских клубова и удружења јуна 1978. године.²⁸ Семинари за активисте клубова југословенских радника одржавани су и у Савезној Републици Немачкој. Према наводима у документу ССИП-а из 1978. на регионалним семинарима одржаним у Баварској, Баден-Виртембергу и Хесену учествовало је између 100 и 150 активиста југословенских клубова и удружења.²⁹

Важан вид помоћи Југославије клубовима југословенских радника у западној Европи представљала је материјална подршка. Одређена финансијска средства клубови су обезбеђивали захваљујући чланаринама.³⁰ У извештају ССИП-а о југословенским радницима у Савезној Републици Немачкој из 1978. године наведено је да су клубови средства прикупљали и сопственим активностима (организовањем приредби, игранки, филмских

²⁷ АЈ, 142–475, Савезни секретаријат за информације, Извештаји дипломатско-конзуларних представништава из Западне Европе, 21. 10. 1970.

²⁸ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у Швајцарској (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

²⁹ Исто.

³⁰ АЈ, 142–475, Заједница културно-просветних организација Југославије, Културно-просветне организације и клубови наших радника у иностранству, децембар 1970; АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

представа, томбола...), а да су одређену подршку добијали и од немачких власти. Југословенски клубови у СР Немачкој материјално су помагани и из Југославије. Подршку клубовима пружале су „друштвено-политичке“ и „радне организације“, пре свега финансирањем гостовања, бесплатним достављењем штампе и видео-материјала, књига, спортске опреме, ношњи. Помоћ је стизала и у новцу.³¹

Одређену материјалну подршку неким југословенским клубовима су пружале и југословенске банке, а клубови су успостављали и везе са појединим општинама у Југославији, месним заједницама, „друштвено-политичким организацијама“ и ОУР-има.³² У извештају ССИП-а из 1978. године о југословенским мигрантима у СР Немачкој наведено је да су такве везе са клубовима у Немачкој, између осталих, склапали ЕИ Ниш, Жељезара Зеница, Крањ, Трбовље, Карловац, Сињ и Самобор.³³ Закључено је, међутим, да су финансијски проблеми били честа појава у раду југословенских клубова у СР Немачкој и представљали „извор главобоља управа клубова“.³⁴ Констатовано је да је један део клубова југословенских емиграната у Савезној Републици Немачкој суочен са недостатком „одговарајућег кадра“, недостатком просторија и финансијском проблемима.³⁵

³¹ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

³² АЈ, 142–475, Заједница културно-просветних организација Југославије, Културно-просветне организације и клубови наших радника у иностранству, децембар 1970; АЈ, 142–474, Генерални конзулат СФРЈ – Државном секретаријату за иностране послове, 23. 5. 1970; АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

³³ АЈ, 142–277, ССИП / Управа за раднике на раду у иностранству, Југословенски грађани на привременом раду у СР Немачкој (Проблематика запошљавања, рада и боравка), јун 1978.

³⁴ Исто.

³⁵ Исто.

Summary

Petar Dragišić

Yugoslav Migrant Workers' Clubs in Western Europe in the 1970s

Key words: *Yugoslavia, migrant workers, clubs, Western Europe*

The economic troubles in Yugoslavia in the 1960s and 1970s forced hundreds of thousands of Yugoslav citizens to emigrate to Western Europe. Yugoslav migrant workers' associations in Western European countries played an important role in their social life in the 1970s. The clubs organized various cultural and sport activities and supported integration of Yugoslav immigrants into the host societies. Another important task of Yugoslav clubs in Western European countries was to inform Yugoslav migrant workers about the situation in Yugoslavia. Yugoslav diplomats supported the activities of the clubs of Yugoslav migrant workers since they were perceived as an efficient tool for minimizing the influence of Yugoslav political emigrants on Yugoslav „Gastarbeiter“ in Western Europe. The study is based on the research carried out in the Archive of Yugoslavia (Arhiv Jugoslavije).